

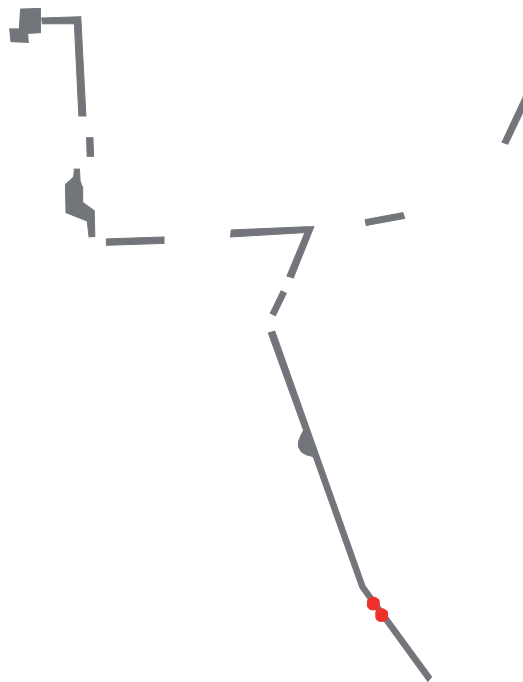
Stolpbo

Två romartida härdar i ett ledningsschakt

Arkeologisk antikvarisk kontroll

Ingeberga 2:1
Västerås socken
Västerås kommun
Västmanlands län

Anna-Lena Hallgren

Stolpbo

Två romartida härdar i ett ledningsschakt

Arkeologisk antikvarisk kontroll

Ingeberga 2:1
Västerås socken
Västerås kommun
Västmanlands län

Anna-Lena Hallgren

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Kulturmiljövård Mälardalen 2009

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

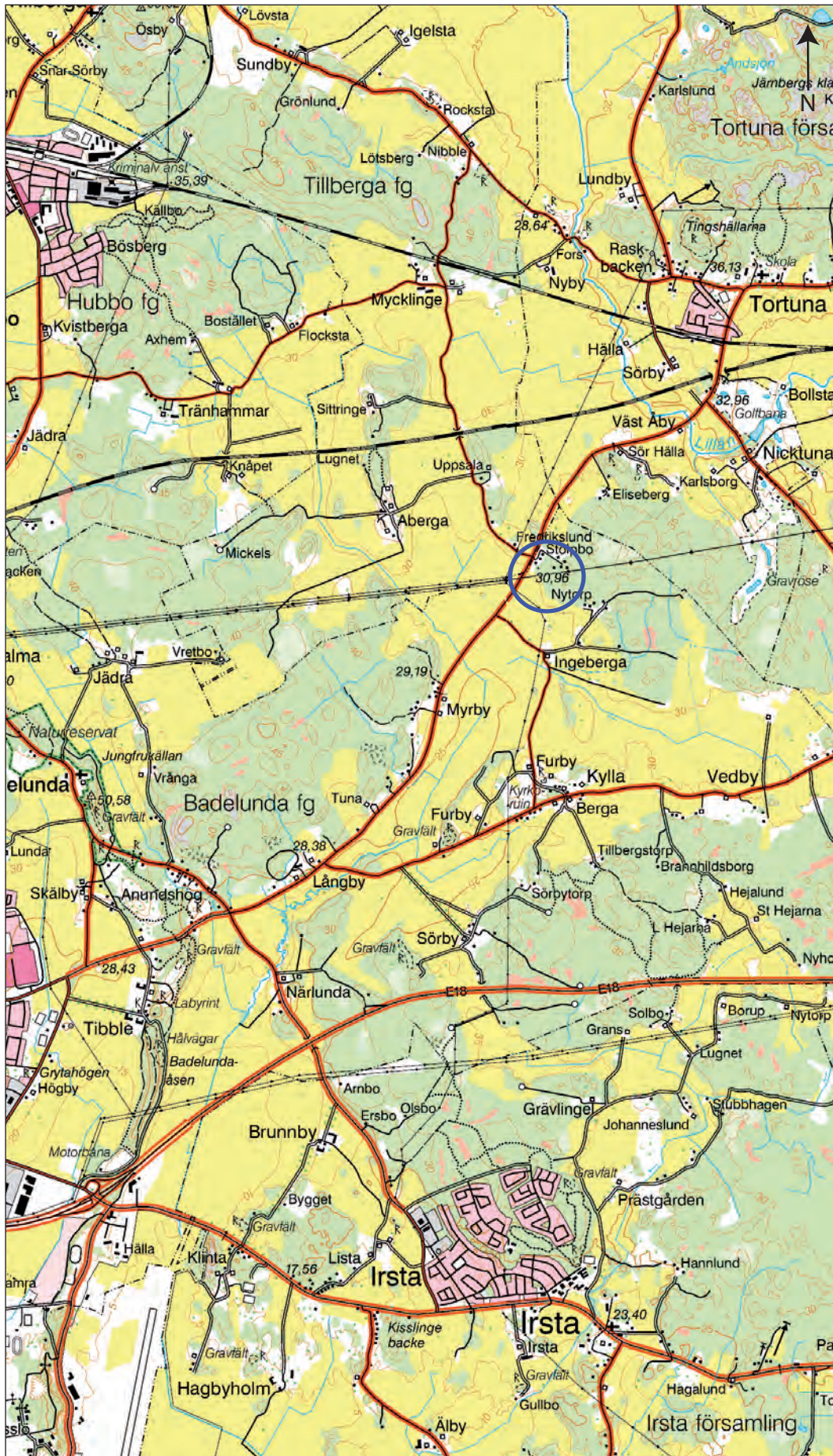
ISSN: 1653-7408

ISBN: 978-91-86255-62-6

Tryck: Just Nu, Västerås 2009.

Innehåll

Sammanfattning	5
Bakgrund	5
Ärendet	5
Syfte.....	6
Genomförande och metod	6
Topografi och fornlämningsmiljö.....	6
Resultat och tolkning.....	8
A1 och A2 – Härdar	9
Tolkning.....	10
Referenser.....	11
Otryckta källor.....	11
Litteratur.....	11
Tekniska och administrativa uppgifter	12

Figur 1. Utdrag ur Gröna kartan. Platsen för undersökningsområdet är markerat med en blå cirkel. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

I samband med att en tre kilometer lång ledning skulle grävas ner mellan Aberga och Väster-Åby i Tillberga, Tortuna och Västerås socknar i Västerås kommun genomförde Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen en antikvarisk kontroll på en del av sträckan. Den berörda delen ligger vid Stolpbo i Västerås socken (Badelunda församling). Den antikvariska kontrollen inom den här delen av sträckan motiverades av närheten till ett gravfält bestående av två högar och tre runda stensättningar (Västerås 403:1) och en skålgropsförekomst (Västerås 580:1).

Den antikvariska kontrollen syftade till att skydda fornlämningar från att skadas och, om fornlämning påträffades, utföra erforderlig dokumentation. Om mer omfattande lämningar påträffades skulle arbetet avbrytas och länsstyrelsen kontaktas.

Totalt grävdes 10 schakt med en sammanlagd längd av omkring 250 meter. Bredden på schakten uppgick vanligen till omkring 1,5 meter (en skopbredd). Längst i norr öppnades även en mindre yta för en planerad transformatorstation. I schaktet närmast väster om gravfältet Västerås 403:1 framkom två härdar. Träkol från en av dessa har genom en ¹⁴C-analys daterats till yngre romersk järnålder.

Den antikvariska kontrollen, som ägde rum innan ordinarie schaktning, utfördes den 24 april 2009. Arbetet utfördes på uppdrag av Mälarenergi efter beslut av Länsstyrelsen i Västmanlands län (Lst dnr: 431-2424-09, daterat 2009-04-21).

Bakgrund

Ärendet

I samband med planerade ledningsarbeten mellan Aberga och Väster-Åby i Västerås kommun bedömde Länsstyrelsen i Västmanlands län att en antikvarisk kontroll var befogad på en del av sträckan. Vid Stolpbo inom fastigheten Ingeberga 2:1, Västerås socken, skulle den nya ledningen placeras i nära anslutning till två registrerade fornlämningar, gravfältet Västerås 403:1 och en skålgropsförekomst Västerås 580:1. Den 27 mars 2009 inkom ett förfrågningsunderlag med begäran om undersökningsplan till Kulturmiljövård Mälardalen (KM).

KM upprättade en undersökningsplan och kostnadsberäkning som skickades till länsstyrelsen i början av april. Länsstyrelsen tog beslut om den antikvariska kontrollen den 21 april 2009 med stöd av 2 kap. 14 § lagen (1988:950) om kulturminnen m. m. (KML), (lst dnr 431-2424-09). Den antikvariska kontrollen bekostades av uppdragsgivaren, Mälarenergi.

Maud Emanuelsson planerade och utförde den antikvariska kontrollen. På grund av tjänstledighet har rapporten sammanställts av Anna-Lena Hallgren.

Syfte

Den antikvariska kontrollen syftade till att skydda fornlämning från skada och om fornlämning påträffades, att dokumentera anläggningar och kulturlager. Om mer omfattande anläggningar eller komplexa kulturlager påträffades skulle arbetet avbrytas för samråd med länsstyrelsen.

Om fornlämning framkommer ska den antikvariska kontrollen inriktas på att besvara följande frågor:

- fornlämningens avgränsning inom schaktet
- bedömning av kulturlager, anläggningar och fynd – karaktär, mängd och bevarandegrad
- preliminär datering
- preliminär tolkning av fornlämningen

Genomförande och metod

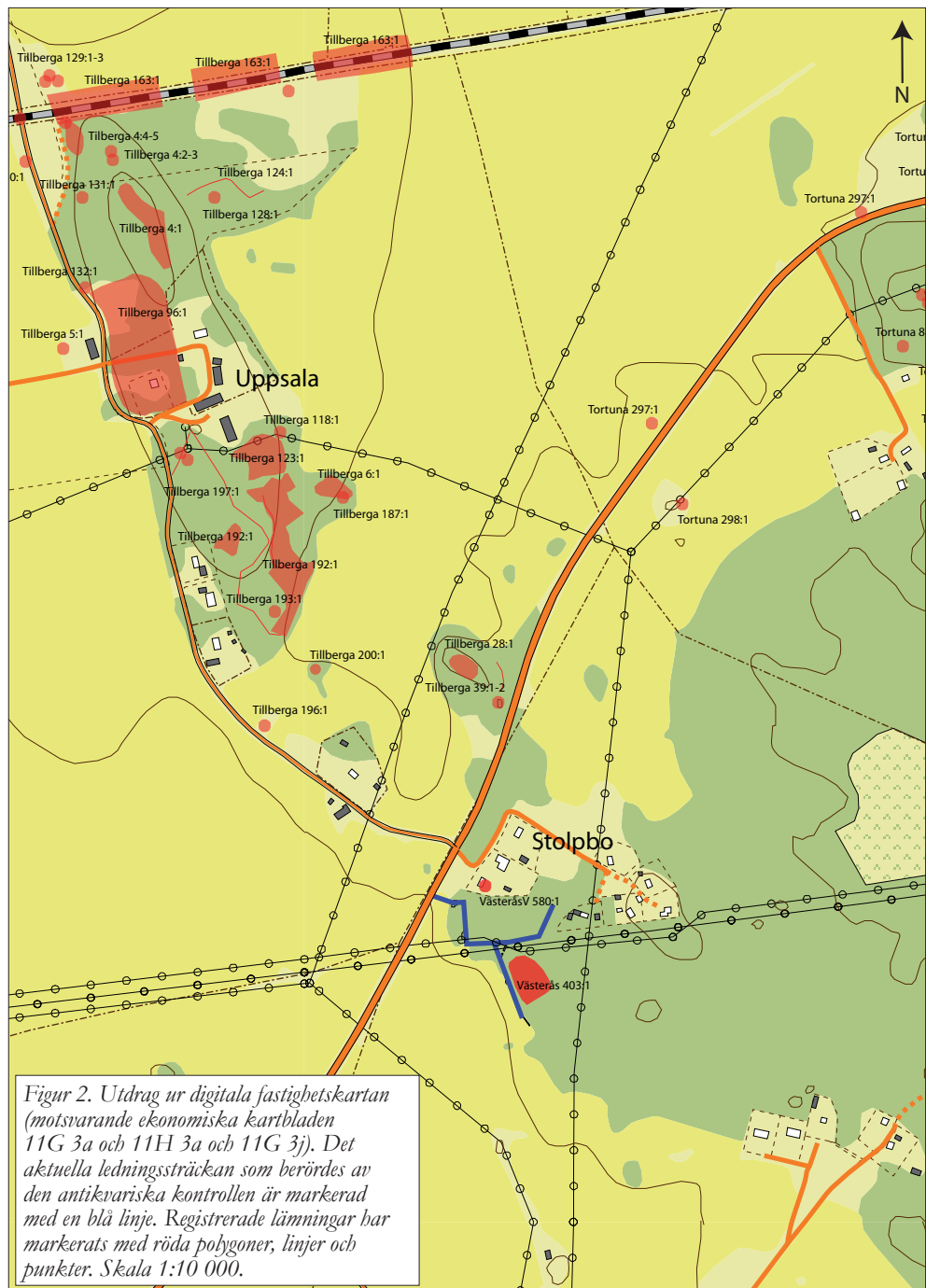
Den sammanlagda längden på den sträcka som berördes av den antikvariska kontrollen uppgick till omkring 370 meter. Totalt grävdes 10 schakt med en sammanlagd längd av 250 meter. Schakten var mellan 5 och 100 meter långa, 1,5 meter breda och mellan 0,25–0,4 meter djupa. I ett av schakten påträffades två härdar. De två härdarna totalundersöktes för hand med skärslöv och dokumenterades med ritning i plan och profil i skala 1:20. Inga fynd påträffades. Träkol från en av härdarna ¹⁴C-daterades av Göran Possnert vid Ångströmlaboratoriet i Uppsala. Innan träkolet daterades gjordes en vedartsanalys av Erik Danielsson, Vedlab.

Sökschakten lades manuellt in på en översiktsplan i skala 1:2 000. Schakten digitaliserades sedan och presenteras här tillsammans med den digitala fastighetskartan (figur 5). Fotodokumentation (digitalfoto) gjordes av såväl de undersökta härdarna som arbetets fortskridande.

Topografi och fornlämningsmiljö

Det aktuella området för kabelschaktningen är beläget på cirka 30–35 meter över havet i åker och skogsmark. På häradskartan framgår att området tidigare utgjordes av åkermark med flera mindre åkerholmar. På en av åkerholmarna ligger gravfältet Västerås 403:1 som består av fem fornlämningar i form av två högar och tre runda stensättningar. I gravfältets södra del finns möjligen rester av en fjärde stensättning. På en annan av de åkerholmar som syns på häradsekonomska kartan finns registrerade hållristningar, Västerås 580:1, i form av tre skålgropar (?). Viss osäkerhet råder om det verkligen är skålgropar (FMIS, Västerås 580:1).

Undersökningsområdet ligger i ett område som topografiskt kan betecknas som ett sprickdalslandskap med moränhöjder och sedimentfyllda dalgångar. Landskapet har till stor del präglats av den strandlinjeförskjutning som ägt rum genom åren. Undersökningar på den närbelägna gropkeramiska boplatsen vid Bollbacken söder om Tortuna samhälle (Tortuna 258:1) visade att strandlinjen under mellanneolitikum (2 800–2 300 f.Kr.)

låg ungefär 29–30 meter över dagens havsnivå (Artursson 1996). Detta betyder att undersökningsområdet vid Stolpbo vid den här tiden låg strax ovanför strandlinjen. Inga kända fynd från stenåldern har gjorts i direkt anslutning till Stolpbo. Den närmaste indikationen på stenåldersaktiviteter hittar vi på ett impediment vid Uppsala, omkring 500 meter nordväst om Stolpbo. Här påträffades en gropkeramisk keramikskärva och slagen kvarts (Tillberga 187:1) under en av gravarna på ett yngre järnåldersgravfält (Tillberga 6:1) vid en arkeologisk undersökning (Hallgren 2006a).

Från bronsåldern finns betydligt fler kända lämningar i närområdet. Närmast ligger förstas skålgropsförekomsten vid Stolpbo (Västerås 580:1) I FMIS beskrivningen över fornlämningen står det dock att bedömningen av skålgroparna är något osäker (FMIS). Vid Sör-Hälla, omkring 800 meter nordost om Stolpbo, finns flera skårvstenshögar, gravgrupper och mindre gravfält, fossil åkermark och stensträngar som indikerar en

Figur 3. En av gravarna på gravfältet Västerås 403:1. Ledningsschaktet med de två härdarna ligger i åkermarken direkt sydväst om gravfältet. Fotograferat från väster av Maud Emanuelsson.

omfattande bosättning under bronsålder och äldre järnålder. En av skärvstenshögar undersöktes på 1930-talet, antagligen i samband med att vägen rätades. Vid undersökningen tillvaratogs bland annat skärvor av ett lerkärl av bronsålderstyp (SHM 20 533). I samband med utbyggnaden av Mäljarbanan undersöktes en boplats belägen på det större impediment som sträcker sig från T-Vallby i söder till Mäljarbanan i norr (Tillberga 163:1). Boplatsen var delvis placerad på impedimentsmark delvis i åker- och ängsmark (Hulth 1998). Sammanlagt undersöktes här ett tiotal hus, varav minst fem långhus. Boplatsen hade sin huvudsakliga datering i yngre romersk järnålder och folkvandringsstid, alltså delvis samtida med två härdar som nu påträffades vid Stolpbo.

Resultat och tolkning

De två härdar som påträffades vid den antikvariska kontrollen låg samlade i i den södra delen av det omkring 100 meter långa schakt som grävdes väster om gravfältet Västerås 403:1 (figur 4 och 5). Förutom de två härdarna återfanns inget av antikvariskt intresse i något av schakten. I samma schakt som de två härdarna framkom en ansamling av sten vid schaktningen. Det visade sig vid rensning att det var en naturlig moränförhöjning på vilken enstaka odlingssten slängts upp.

Figur 4. Schakt 1, närmast väster om gravfältet Västerås 403:1. I schaktet syns de två härdar som framkom. Fotograferat från SSO av Maud Emanuelsson.

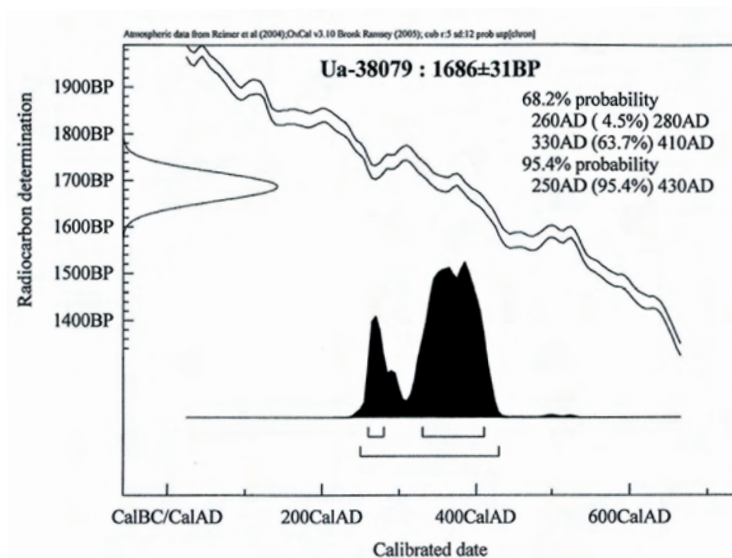
Figur 5. Schaktplan från den antikvariska kontrollen vid Stolpbo inom fastigheten Ingeberga 2:1. De två härdar som påträffades är markerade med röda punkter. Skala 1:2 000.

A1 och A2 – Härdar

Avståndet mellan de två härdarna A1 och A2 uppgick till omkring 3,5 meter. Båda anläggningarna innehöll rikligt med kol, sot och skärvsten. Ingen av härdarna innehöll några fynd. A1 (figur 5 och 6), den sydligast belägna av de två anläggningarna, var 0,9 x 0,6 meter stor, 0,03 meter djup med flat botten. Träkol från anläggningen har ¹⁴C-daterats till yngre romersk järnålder - äldsta folkvandringstid (se nedan). A2 var något mindre, 0,5 x 0,45 meter stor och 0,06 meter djup med skålad botten.

Figur 6. Hjärden A1 framrensad i plan. Fotograferad från väster av Maud Emanuelsson.

Lab-nr	Kp nr	Anl nr	Material	¹⁴ C ålder BP	Kal 1 σ	Kal 2 σ
Ua-38079	1	1	Tall	1 686 ± 31	260–410 AD	250–430 AD

Figur 7 och tabell 1. Resultatet från ¹⁴C-analysen av träkol insamlat från härd A1.

Tolkning

Den eller de till synes ensamliggande härdarna är en fornlämningskategori vi ofta stöter på vid den här typen av arkeologiska insatser, i de extremt långsmala schakten som övervakas då ledningar ska grävas ner (se t.ex. Hallgren 2006b, Hallgren 2007). Påfallande ofta har de daterats till romersk järnålder.

Frågan om huruvida de nu undersökta härdarna verkligen är ensamliggande eller om ledningen här har grävts genom utkanten av ett större boplatssområde är naturligtvis svår att besvara vid den här typen av undersökningar. Med tanke på härdarnas placering intill gravfältet Västerås 403:1 ligger det nära till hands att tolka dem som en del av gravfältets kontext, att de t.ex. har anlagts i samband med gravläggningsritualer. Det föreligger utan undersökning ingen närmare datering av gravarna på gravfältet, men det är fullt möjligt att det åtminstone delvis råder en samtidighet med de nyfunna härdarna.

Referenser

Arkivmaterial

Digitala fastighetskartan över Västerås kommun.
Digitala fornminnesregistret FMIS.

Otryckta källor

Possnert, G. 2009. *Resultat av ¹⁴C-datering av bränt ben från Västmanland. Labnr Ua-38067.*

Litteratur

Artursson, M. (Red). 1996. *Bollbacken. En sen gropkeramisk boplats och ett gravfält från äldre järnålder. Raä 258, Tortuna sn, Västmanland.* Tryckta rapporter från Arkeologikonsult AB. Arbetsrapport. Upplands-Väsby.

Hallgren, A-L. 2006a. *En skeppsformig stensättning. Arkeologisk undersökning. RAÄ 5. Abergå 1:2, Tillberga socken, Västmanlands län.* Kulturmiljövård Mälardalen Rapport 2006:9. Västerås.

Hallgren, A-L. 2006b. *En vendeltida brandgrav och romartida boplatslämningar. En fjärrvärmeledning mellan Kolbäck och Hallstabammar. Antikvarisk kontroll. Amsta 1:36, Kolbäcks-Vallby 1:93, Kolbäck socken, Västmanland.* Kulturmiljövård Mälardalen Rapport 2006:18. Västerås.

Hallgren, A-L. 2007. *Kabelschaktning vid Orresta. 2,5 kilometer schakt i bronsåldersbygd. Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning. RAÄ 201, 556, 557, 558 och 559, Björksta socken, Västmanland.* Kulturmiljövård Mälardalen Rapport 2007:70. Västerås.

Hulth, H. 1998. *Fyra järnåldersboplatser längs Mälarbanan. I Suionum hinc civitates. Nya undersökningar kring norra Mälardalens äldre järnålder.* Red. K. Andersson. OPIA 19. Uppsala.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Kulturmiljövård Mälardalens dnr:</i>	KM 09033
<i>Länsstyrelse beslut :</i>	dnr: 431-2424-09, daterat 2009-06-22. Beslut enligt 2 kap 14 § lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. (KML).
<i>Undersökningsperiod:</i>	24 april 2009
<i>Arkeologtimmar i fält:</i>	8
<i>Maskintimmar inkl. igenläggning:</i>	Ingen maskintid ingick
<i>Personal:</i>	Maud Emanuelsson (projektledare) Anna-Lena Hallgren (rapport)
<i>Exploateringsyta löpmeter:</i>	370 meter
<i>Undersökt yta:</i>	250 löpmeter (ca 600 m ²)
<i>Belägenhet:</i>	Ingeberga 2:1, Västerås socken och kommun Västmanlands län
<i>Ekonomisk karta:</i>	11H 3a
<i>Koordinatsystem:</i>	RT90 2,5 gon V
<i>Koordinater (A1):</i>	x6615295, y1550306
<i>Inmätningmetod:</i>	Manuell
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Västmanlands läns museum
<i>Fynd:</i>	Inga fynd tillvaratogs